

O modelima popune oružanih snaga

Pukovnik u penziji dr *TODOR MIRKOVIĆ*

U članku se razmatra pet osnovnih modela popune oružanih snaga koji se primenjuju ili su primenjivani u pojedinim zemljama, posebno evropskim i severnoameričkim: milicijski, najamnički, dobrovoljačko-plaćenički, regrutni i mešoviti.

Za svaki od tih modela autor, na osnovu analitičkog prilaza, navodi dobre i loše strane, vezujući njihovu primenu za konkretne istorijske, geopolitičke i druge uslove. Opšta razmatranja, potkrepljena statističkim podacima, sledi komparativna analiza navedenih modela, s osvrtom autora na opšte tendencije kretanja u sferi popune oružanih snaga evropskih zemalja i Sjedinjenih Američkih Država.

U članku se razmatraju i politički, ekonomski i vojni aspekti popune ili delimične profesionalizacije oružanih snaga brojnih zemalja, kao savremena tendencija.

Na sistem (način, model) popune oružanih snaga, njegove izmene i dopune kroz istoriju ljudskog društva uticali su brojni faktori, a najvažniji su društveni i tehnički, tj. cilj postojanja oružanih snaga i sredstva s kojima one idu u rat. Sem odbrambene uloge, oružane snage su, na različitim stepenima razvitka ljudskog društva i odnosa u njemu, dobijale i ofanzivne (osvajачke, pohodne) zadatke. Karakter oružanih snaga (organizacija, obučenost i opremljenost) namenjenih odbrani razlikovao se od karaktera onih čiji je zadatak bio osvajanje tuđih teritorija. Isto tako, profil vojnika opremljenog lukom i strelom razlikovao se od vojnika koji je trebalo da upotrebi vatreno oružje. Te i druge determinante, u osnovi, utiču na profil vojnika i način popune oružanih snaga i u savremenim uslovima.

OSNOVNI MODELI POPUNE ORUŽANIH SNAGA

Kroz istoriju razvoja oružanih snaga izgrađeno je pet osnovnih sistema ili modela njihove popune: (1) milicijski, (2) najamnički, (3) dobrovoljačko-plaćenički, (4) regrutni i (5)

mešoviti. Otuda se često govori i o različitim tipovima oružanih snaga: milicijskoj, najamničkoj, plaćeničkoj (profesionalna) i regrutnoj (ili konskriptivna) armiji. U savremenim uslovima, međutim, većina savremenih oružanih snaga zasniva se na mešovitom sistemu popune, s tim što kod nekih prevladava jedan, a kod drugih drugi (treći ili četvrti) sistem popune. Svaki od tih sistema ima dobre i loše strane, a nijedan se ne može univerzalno primeniti na sve zemlje i njihove oružane snage, naročito kada se radi o popuni oružanih snaga i u miru i u ratu.

Milicijski sistem

„Milicija“, kao oružana sila, naziv je za vojsku koja se, za razliku od tzv. stajaće vojske, drži samo u vreme rata. U miru, u najboljem slučaju, ima samo neznatan kadar, a obuku vojničkog sastava izvodi povremeno. Najstariji je tip vojnog organizovanja, s izrazitom odbrambenom namenom. Neke zemlje i sada koriste milicijski tip vojske i njene ratne popune, a ta vojska (armija) često se popularno naziva „narodna“.

Na našim prostorima, na primer, crnogorska vojska je u prošlom veku bila milicijskog tipa, formirana po bratstvima, plemenima i nahijama. Vojno organizovanje Srbije posle prvog i drugog srpskog ustanka zasnivalo se, takođe, na milicijskom principu. Karađorđevi ustanici su prerasli u „narodnu vojsku“, a i oružanu silu Miloševe Srbije, sve do *Hatišerifa* 1830. godine, sačinjavao je jedino naoružani narod. I posle *Hatišerifa*, kojim je Milošu bilo dozvoljeno da u svojoj službi drži potreban broj vojnika, glavninu oružane sile nove Srbije sačinjavao je naoružani narod. Zakonom od 1861. godine, pored ustanovljene stajaće vojske, ozvaničena je i narodna vojska, čija se organizacija zasnivala striktno na teritorijalnom principu: opštine su davale čete, srezovi bataljone, a okruzi pukove. U srpsko-turski rat, 1876. godine, Srbija je ušla s oružanom silom od oko 140.000 ljudi, od čega je stajaća vojska imala oko 5.000 ljudi. Vojna organizacija u krajinama u vreme i na teritorijama bivše Austrougarske monarhije zasnivala se takođe na milicijskom principu.

U savremenim uslovima, milicijski sistem nema širu primenu. Ratna doktrina Švajcarske oslanja se na taj sistem,

a njegovi elementi ugrađeni su i u doktrine Švedske i Izraela, kao i nekih zemalja koje su nasledile britanski model organizacije i popune oružanih snaga, uključujući i Sjedinjene Američke Države. Jedinice Teritorijalne odbrane, kao elemenat oružanih snaga SFRJ, zasnivale su se na modelu milicijske vojske.

Najamnička vojska

Za razliku od vojske milicijskog tipa, čiji pripadnici redovno borave kod svojih kuća i obavljaju civilne poslove, a kuće i svoju profesionalnu delatnost napuštaju samo povremeno radi vojne obuke i ratne mobilizacije, pripadnici stajaće (najamničke i plaćeničke) armije su stalno ili na duže vreme u vojnoj službi.

Najamničke vojske su se javile veoma rano u istoriji ratovanja. Bilo ih je u starom Egiptu, Persiji i u kasnijem dobu rimskog carstva, ali su vrhunac dostigle u doba zrelog evropskog feudalizma. Javljale su se redovno kada bi novčana privreda dostigla određeni nivo, a državna vlast dovoljno ojačala da može prikupiti potrebna sredstva za njihovo angažovanje i izdržavanje. U srednjovekovnoj Srbiji, na primer, između rudarstva i najamništva u vojsci postojala je najneposrednija veza.

Dve najznačajnije karakteristike najamničkih armija su popuna pretežno stranim državljanima i korišćenje prvenstveno za vođenje osvajачkih ratova. Naime, najamnička vojna služba bila je za pripadnike tih armija privlačna ne samo zbog redovnih prinadležnosti već i zbog očekivane koristi (plen, pljačka) iz učešća u osvajачkim ratovima.

Francuska revolucija (1789. godine) učinila je kraj najamništvu kao jednom od osnovnih modela popune oružanih snaga. Ono je zamenjeno nacionalnim armijama, mada su neki oblici najamništva zadržani do današnjih dana (pre svega, *legije stranaca* i *kolonijalne trupe*).

Legije stranaca su najpoznatije u Francuskoj i Španiji, a kolonijalne trupe u Engleskoj. U Francuskoj je, na primer, još 1831. godine donesen zakon prema kojem se jedinice legije stranaca mogu koristiti jedino van metropole za širenje i očuvanje kolonijalnih poseda, posebno za zadatke za koje ne

bi bilo pogodno korišćenje trupa proizašlih iz opšte vojne obaveze. Francuska i dalje održava legiju stranaca i koristi je, u osnovi, za zadatke definisane zakonom iz 1831. godine, tj. za operacije izvan vlastite teritorije. U francusko-indokineskom ratu (1946-1954), pretežno u bici za Dijen Bijen Fu 1954. godine, poginulo je oko 10.000 legionara.

Najamnici, kao strani vojni plaćenici, javljaju se u savremenim uslovima i u okviru raznih paravojnih i sličnih formacija.

Profesionalna vojska

Za razliku od najamničke vojske, u kojoj pretežno služe stranci, profesionalne (plaćeničke) armije popunjavaju se dobrovoljcima iz redova vlastitih građana. Osnovna razlika između najamnika i profesionalnih vojnika – dobrovoljaca je u tome što su najamnici, kao stranci, za vojnu službu motivisani prvenstveno materijalnim činiocima (plata, plen, pljačka), dok su plaćeni vojnici po pravilu, građani zemlje u čijim oružanim snagama služe, pa su, osim materijalno, za službu u oružanim snagama motivisani i patriotizmom. Kao potvrda za to najčešće se navodi rimska profesionalna vojska iz prvog veka pre nove ere, koja je bila plaćenička, ali ne i najamnička. Njeni pripadnici (proleter) obavezno su bili rimski građani koji su službom u vojsci obezbeđivali svoju egzistenciju, ali su ispoljavali i spremnost da ratuju za interes svoje zemlje. Ne može, ipak, a da se ne zapazi da su profesionalnu, kao i najamničku vojsku u prošlosti imale uglavnom imperijalne i osvajačke sile, koje su je koristile za odbranu ili širenje imperija, iscrpljujuća i dugotrajna osvajanja udaljenih teritorija. Profesionalna vojska je, u suštini, *antipod* vojsci milicijskog tipa.

Profesionalna vojska ima dugu istoriju, a aktuelna je i u savremenim uslovima. Posle spartanske i rimske plaćeničke vojske, taj oblik vojnog organizovanja javljao se pretežno u svojstvu lične garde pojedinih državnika i specijalnih vojnih formacija nekih evropskih država. Međutim, plaćenička, profesionalna vojska potpuno je afirmisana tek u srednjem veku. Od 12. do 16. veka, na primer, profesionalni vojnici – *janjičari*, bili su glavna udarna snaga osvajačke turske armije. U tom

periodu, i nešto kasnije (do 18. veka), snažne profesionalne armije imale su i Francuska, Španija, Švedska i Pruska.

Krajem srednjeg veka jačala je težnja da se zadrži institucija profesionalne vojske. Međutim, zbog stalnog porasta oružanih snaga popuna dobrovoljcima postajala je sve teža. Francuski revolucionarni i Napoleonovi ratovi pokazali su da se profesionalne vojske ne mogu uspešno boriti protiv masovnih armija zasnovanih na opštoj vojnoj obavezi. Profesionalnu vojsku zadržala je samo Engleska, kojoj je to bilo neophodno i zbog očuvanja svoje imperije. Engleski model vojnog organizovanja i popune oružanih snaga preuzele su Sjedinjene Američke Države, a kasnije i većina drugih zemalja bivših engleskih kolonija nakon ostvarivanja nezavisnosti.

Engleska je ostala dosledna principu profesionalne (dobrovoljačke) vojske. Od njega je odstupala i prelazila na vojnu obavezu samo u vreme prvog i drugog svetskog rata. Njen primer su sledile SAD, čiji je model popune oružanih snaga u miru, kao i u ratu, prilično karakterističan. Naime, u njima je vojna obaveza uvođena samo u vreme američkog građanskog rata (1864) i prvog svetskog rata (1917), a u mirnodopskom periodu – uoči drugog svetskog rata, 1940. godine. Posle drugog svetskog rata (u periodu tzv. hladnog rata), vojna obaveza je zadržana sve do 1973. godine, kada su SAD ponovno prešle na popunu oružanih snaga dobrovoljcima, tj. na profesionalnu ili plaćeničku armiju.¹

Profesionalne oružane snage ima više od 50 zemalja. U Evropi pored Velike Britanije, Irska, Luksemburg i Malta, a

¹ Pre prelaska na potpuno dobrovoljačku armiju 1873. godine, oružane snage SAD popunjavane su na osnovu vojne obaveze po tzv. selektivnom sistemu. Vojni rok je trajao 12–15 meseci, s tim što su regruti vojni obveznici, mogli da se opredele i za kraći rok (šest meseci) u regularnoj armiji, a da ispunjenje obaveze nastave službom u rezervnim komponentama. Sem toga, regrutima obveznicima je ostavljena mogućnost da se i bez poziva javljaju na odsluženje vojnog roka, što su mnogi i činili da bi izbegli neizvesnost čekanja kada će biti pozvani i kako bi mogli da planiraju redovno školovanje i zaposlenje, ali i da iskoriste mogućnost izbora vida, roda ili službe. Tako su pozivi upućivani samo manjem broju regruta obveznika, i to uglavnom za popunu snaga KoV i mornaričke pešadije, dok su se ratno vazduhoplovstvo i ratna mornarica popunjavali pretežno dobrovoljcima, čije se materijalne prinadležnosti nisu razlikovale od materijalnih prinadležnosti onih koje je pozivala tzv. Selektivna (regrutna) služba.

Ozbiljnije teškoće u popuni oružanih snaga SAD po osnovu obavezne vojne službe javile su se u vreme rata u Vijetnamu. Mnogi regruti obveznici nastojali su da izbegnu vojnu obavezu, a time i rat. Njih oko 60.000, uključujući vojnike dezertere, našlo je utočište u Kanadi i nekim evropskim zemljama (Švedska, Nemačka i dr.), što je bilo dovoljno jak razlog da se SAD vrate tradicionalnom načinu popune svojih oružanih snaga putem plaćenih dobrovoljaca.

u Severnoj Americi – SAD i Kanada. Među zemljama ostalih regiona i kontinenata, važnije su: Jordan, Sudan, Saudijska Arabija i zalivske zemlje iz bliskoistočnog regiona; Gana, Kongo, Nigerija, Uganda, Zair i Zambija iz podsaharske Afrike; Bangladeš, Burma, Filipini, Indija, Japan, Malezija, Nepal, Pakistan i Šri Lanka iz Azije; Meksiko, Nikaragva, Panama i Urugvaj iz Latinske Amerike, te Australija i Novi Zeland iz Okeanije. Neke zemlje (Turska, Rusija) razmatraju mogućnost i svrsishodnost prelaska na profesionalne oružane snage.

Vojna obaveza (regrutni sistem)

Vojna obaveza je u neposrednoj vezi s obavezom građana da brane od ugrožavanja integritet svoje društvene zajednice. Zamisao da je svaki član društva obavezan da brani društvenu zajednicu kojoj pripada stara je koliko i sama društvena zajednica. Prvobitno vojno organizovanje na principu organizovanja narodne milicije, a kasnije i milicije vladajuće klase, zasnivalo se na određenoj prinudi ili obavezi odazivanja na vojni poziv. Međutim, ta obaveza nije bila opšta. U antičkoj Grčkoj i u Rimskom carstvu, na primer, od vojne obaveze bili su izuzeti robovi, a u vreme srednjovekovnog feudalizma kmetovima je bilo zabranjeno da nose oružje, pa tako i da služe u oružanim snagama. U slučaju savremenog švajcarskog tipa milicije vojna obaveza je opšta, ali se ona u redovnom mirnodopskom periodu ne izvršava službom u stalnom sastavu oružanih snaga, već samo kroz povremenu vojnu obuku.

Opšta vojna obaveza, kao način popune oružanih snaga u mirnodopskom periodu i pripreme ličnog sastava za ratnu armiju, vremenski se podudara sa stvaranjem masovnih nacionalnih armija u periodu između francuske revolucije i prvog svetskog rata. Prvo je primenjena u Francuskoj, a zatim i u drugim evropskim zemljama. Godine 1790, naime, u Francuskoj je proklamovano načelo da je vojna služba čast i dužnost od koje pojedinac može biti oslobođen samo u slučajevima predviđenim zakonom. Sada suštinu opšte vojne obaveze čini princip da je svaki fizički i mentalno sposoban muškarac (u nekim zemljama, na primer u Izraelu, i žena) obavezan da određeno vreme provede u oružanim snagama (na odsluženju vojnog roka) radi obuke i sticanja osnovnog i stručnog vojnog

znanja, nakon čega se prevodi u rezervu, uz obavezu da se odazove pozivu na dopunsku ili osvežavajuću obuku i mobilizaciju.

Većina zemalja savremenog sveta popunjava oružane snage putem obavezne vojne službe i u miru i u ratu. U Evropi su to sve zemlje bivše članice Varšavskog ugovora (VU), zemlje NATO (izuzev Velike Britanije i Luksemburga) i ostale (neutralne i nesvrstane) evropske zemlje (sem Irske i Malte). Međutim, postoje velike razlike u načinu ispunjavanja vojne obaveze, naročito u trajanju vojnog roka, ali i službi u rezervnom sastavu oružanih snaga. Zemlje bivše članice VU uključujući i (bivši) Sovjetski Savez, zatim Albanija, Jugoslavija i neke zemlje NATO (Grčka i Turska), u osnovi, dosledno primenjuju princip opšte vojne obaveze tako što nastoje da svi njihovi fizički i mentalno sposobni vojni obveznici odsluže vojni rok i nastave ispunjavanje svoje vojne obaveze pripadnošću (ili službom) u rezervnom sastavu oružanih snaga. Kod njih je, istovremeno, trajanje vojnog roka najduže – od 12 do 24 meseca, pa i duže. U bivšem Sovjetskom Savezu, na primer, u nekim vidovima i specijalnim službama vojni rok je trajao i do 36 meseci. Većina drugih zemalja popunu oružanih snaga vojničkim sastavom vrši delom pozivanjem vojnih obveznika na odsluženje vojnog roka, a delom primanjem dobrovoljaca, sa kojima se sklapa ugovor na određeno vreme. Tako deo njihovih vojnih obveznika (u nekim zemljama veći, a u drugim manji) ne odlazi na odsluženje vojnog roka; vojnu obuku stiče kroz redovno školovanje i službom u rezervnom sastavu, ili je uopšte ne stiče, zavisno od planiranih potreba mirnodopskih i ratnih armija.

U većini zemalja koje popunjavaju svoje oružane snage vojnim obveznicima postoji tendencija smanjenja trajanja vojnog roka. Francuska je, na primer, oktobra 1991. godine, skratila vojni rok sa 12 na 10, a Belgija sa 12 na devet meseci, a to planiraju da učine i Češko-Slovačka (sa 18 na 12), Španija (sa 12 na devet meseci).

Mešoviti sistem

U savremenim uslovima najrašireniji je, ipak, mešoviti sistem popune oružanih snaga, koji se zasniva na popuni delom vojnim obveznicima, a delom dobrovoljcima, vojnim profesionalcima.

Starešinski kadar oružanih snaga svih zemalja čine u suštini, dobrovoljci – vojni profesionalci (oficiri i podoficiri), koji se posebno školuju i pripremaju za vojni poziv – profesiju, kojoj se posvećuju. Drugu veliku kategoriju ličnog sastava oružanih snaga čine vojnici. U nekim zemljama, to su dobrovoljci (pretežno plaćenici), u nekim vojni obveznici na odsluženju vojnog roka, a u nekim i jedni i drugi. Odnos između starešinskog kadra i vojničkog sastava u armijama pojedinih zemalja je različit, a zavisi od više činilaca: organizacije i formacije, stepena tehničke opremljenosti oružanih snaga, efikasnosti starešinskog kadra u obavljanju administrativnih i vojnostručnih poslova, i drugo.

Oružane snage koje se popunjavaju vojničkim sastavom – regrutima – vojnim obveznicima, najčešće imaju odnos između starešinskog kadra i vojničkog sastava 1:4, tj. jedan oficir i podoficir prema četiri vojnika. Takav odnos u Evropi, približno, imaju oružane snage, na primer, Grčke, Finske i Švedske. U Bugarskoj, Češko-Slovačkoj i Rumuniji on je približno 1:3, a u Turskoj, sasvim suprotno, čak i 1:20.

U oružanim snagama koje primenjuju mešoviti sistem popune, između dve osnovne kategorije ličnog sastava oružanih snaga ubacuje se i treća – vojnici specijalisti, od kojih mnogi imaju vojne činove. Tako se u oružanim snagama mešovitog sistema popune pre govori o odnosu *stalnog sastava* i vojnika na odsluženju vojnog roka (eng. *conscripts*, fr. *appelés*). On je sada prosečno 1:1, a u nekim armijama čak je i povoljniji u korist stalnog sastava. Ako bi se izrazio u relativnim pokazateljima (procentima), moglo bi se videti da u Italiji, na primer, stalni sastav sačinjava 40, a vojnici na odsluženju vojnog roka 60 odsto ukupnog brojnog stanja italijanskih oružanih snaga. U Francuskoj i Nemačkoj stalni sastav čini približno 50, a u Belgiji 62 odsto ukupnog brojnog stanja oružanih snaga. (U tabeli 1 prikazana je struktura oružanih snaga evropskih zemalja, uključujući navedene odnose i način popune).

Oružane snage nekih zemalja zapošljavaju veliki broj građanskih lica. Sjedinjene Američke Države, na primer, na svaka dva uniformisana imaju jedno građansko lice, a slično je i u Velikoj Britaniji. Francuska ima u oružanim snagama (bez žandarmerije, koja je poseban vid oružanih snaga i nalazi

Tabela 1: Struktura oružanih snaga evropskih zemalja

Z E M L J A	BROJNO STANJE ORUŽANIH SNAGA	STRUKTURA ORUŽANIH SNAGA			Stalni sastav	Vojnici obveznici	Stalni sastav (%)	POPUNA ORUŽA- NIH SNAGA		TRAJANJE VOJNOG ROKA (meseći)
								Dobro- voljcima	Obvezni- cima	
ALBANIJA	41.000				15.800	27.200	36,7		X	24-36
AUSTRIJA	43.000				53.800	32.000	62,1		X	6
BELGIJA	86.600				36.000	70.000	34,0		X	9
BUGARSKA	106.000				50.000	100.000	33,3		X	18
ČEŠKO-SLOVAČKA	150.000				20.000	11.500	63,5		X	18
DANSKA	31.500				7.800	24.000	24,5		X	9-12
FINSKA	31.800				230.000	225.000	50,5		X	5-8
FRANCUSKA	455.000				35.000	125.000	21,9		X	10
GRČKA	160.000				55.085	44.893	55,0		X	15-23
HOLANDIJA	99.978				13.000		100,0	X	X	12
IRSKA	13.000				142.000	213.500	40,0	X	X	12
ITALIJA	355.500				820		100,0	X		
LUKSEMBURG	820				2.000		100,0	X		
MALTA	2.000				55.000	50.000	53,0			12
MAĐARSKA	103.000				221.000	215.000	50,6		X	12
NEMAČKA	436.000				10.000	23.000	30,3		X	12-15
NORVEŠKA	33.000				114.000	191.000	36,0		X	18
POLJSKA	305.000				65.000	135.000	32,5		X	15-18
PORTUGAL	62.000				99.000	159.000	38,4		X	12-18
RUMUNIJA	200.000				3.400				X	12
ŠPANIJA	258.000				15.000	49.000	23,4		X	8,5-15
ŠVAJCARSKA	3.400				30.000	550.000	5,2		X	18
ŠVEDSKA	64.000				313.000		100,0	X		
TURSKA	580.000				75.000	100.000	43,0		X	24-36
VELIKA BRIT.	313.000								X	12
SOVJ. SAVEZ	3.600.000									
JUGOSLAVIJA	175.000									

Izvor: Prema publikaciji „World defence almanac 1991-1992“, Koblenz/Bon, Januar 1992.

se na platnom spisku Ministarstva odbrane) 455.000 ljudi, a uz to zapošljava još 129.600 građanskih lica na službi u oružanim snagama. Angažovanje građanskih lica na službi u oružanim snagama utiče na odnos starešinskog kadra i vojničkog sastava, jer građanska lica obavljaju mnoge administrativne, tehničke i vojnostručne dužnosti koje u armijama drugih zemalja obavljaju lica iz redova starešinskog kadra.

Tabela 2: Vojna i građanska lica oružanih snaga SAD i Velike Britanije

	GENERALA/ ADMIRALA		OFICIRA		VOJNIKA I PODOFICIRA (ViP)	GRAĐAN- SKIH LICA U ORUŽANIM SNAGAMA	PRIMEDBA
	SVEGA	Na 10.000 u OS	SVEGA	Odnos prema ViP			
SAD	1.073	4,9	313.000	1:5	1.859.974	1.049.000	u 1989.
VELIKA BRITANIJA	221	6,8	40.294*	1:7	280.706	243.200**	u 1983.

Izvor: za SAD – prema *Izveštaju sekretara za odbranu Kongresu SAD za fiskalnu 1989. godinu* (Frank C. Carlucci, Secretary of Defense, Annual Report to the Congress, Fiscal Year 1989, Washington D. C., Febr. 1988);

Za Veliku Britaniju – prema publikaciji „Statement on the Defence Estimates“, 1983 – 2, London, 1983.

* Uključuje i 391 brigadira,

** Od navedenog broja 135.200 zaposleno je u industriji naoružanja, koja je u vlasništvu vlade Velike Britanije.

KOMPARATIVNA ANALIZA

Oružane snage ili armije, kao posebne organizacije pojedinih zemalja obučene i opremljene za vođenje oružane borbe, nastajale su i razvijale se uporedo s razvojem ljudskog društva. Istovremeno, menjao se i usavršavao sistem njihove popune kako u mirnodopskim, tako i u ratnim uslovima i vremenima. Ni u jednoj epohi društvenog razvitka nije postojao samo jedan „čisti“ ili dominantni sistem popune oružanih snaga, već redovno dva ili više (mada ne i u svakoj zemlji pojedinačno), i svaki je od njih opstao do današnjih dana. Milicijski sistem, na primer, postojao je još u prvim začecima organizovanja i postojanja društvenih zajednica, a gotovo je isto i s obaveznom

vojnom službom; najamnička vojska potiče od prvih državnih formacija, a pratile su je i plaćeničke vojske, dok posebnu novinu ne čini ni mešoviti sistem popune oružanih snaga. Svaki od tih sistema ima prednosti i nedostatke, a nijedan od njih se ne može smatrati univerzalnim i opšteprimenljivim u svim zemljama i geopolitičkim uslovima.

Karakteristike milicijskog sistema

Milicijski sistem ili milicijski tip armije ekonomski je najjeftiniji, a politički – najdemokratskiji. Uslovljava najmanja izdvajanja iz državnog budžeta za održavanje ličnog sastava oružanih snaga i najmanje odvaja pripadnike oružanih snaga od njihovih redovnih, po pravilu produktivnih poslova. Organizacijski je postavljen na teritorijalnoj osnovi i ima isključivo odbrambeni karakter.² Taj sistem, međutim, ne obezbeđuje visok stepen obučenosti starešinskog kadra i vojničkog sastava, pravovremeno reagovanje na iznenadno ugrožavanje teritorijalnog integriteta i izvođenje složenih vojnih operacija, bilo odbrambenih ili napadnih. Zato je u savremenim uslovima redak osnovni sistem popune oružanih snaga. Naime, češće se koristi uporedo s nekim drugim sistemom, naročito u kriznim situacijama i ratnim uslovima, tj. za popunu ratnih armija. Pri tome, rezervna komponenta takvih oružanih snaga zasniva se na milicijskom, a stalna (regularna) armija

² Na primer, sastav švajcarske vojske sačinjava deo komandnog i stručnog vojnog kadra, ukupno 3.400 ljudi, koji je zadužen za operativno planiranje, obuku i materijalno-tehničko obezbeđenje mirnodopske i ratne armije. Ta „armija“ ima široku mobilizacijsku bazu od oko 625.000 ljudi: 45.000 oficira, 110.000 podoficira i 470.500 vojnika.

Oružane snage Švajcarske zasnivaju se na vojnoj obavezi koja obuhvata učešće u obuci i odazivanje na mobilizaciju.

Vojna obuka se sprovodi prema striktno utvrđenom planu i programu, a u njoj učestvuju vojni obveznici sve do napunjene 42. godine života. Vojni obveznici, regruti, prolaze intenzivan četvoromesečni (17 sedmica) program osnovne vojne obuke u nekom od školskih centara, odnosno centara za obuku. Nakon toga, vraćaju se kućama i svojim redovnim zanimanjima, ali se, istovremeno, raspoređuju u odgovarajuće jedinice u kojima pohađaju tronedeljne kurseve radi osveženja i proširenja vojnog znanja, u osam navrata do navršanih 32. godine. Posle toga, intenzitet obuke se smanjuje, i u narednih deset godina vojnici obveznici pohađaju još tri četvoredeljna kursa. Vojna obuka za vojnike švajcarskih oružanih snaga milicijskog tipa praktično traje, u prekidima, ukupno 15 meseci. Vojni obveznici Švajcarske lično naoružanje i uniformu drže kod svojih kuća.

Švajcarski milicijski sistem je, neosporno, specifičan, ali je specifičan i geopolitički i geostrateški položaj Švajcarske. On ima mnoge nedostatke ne samo u vezi s vojnostručnim osposobljavanjem ljudstva i jedinica nego i u vezi s mogućnošću efikasne primene u kriznim i ratnim uslovima, naročito u heterogenim društvenim zajednicama.

na konskriptivnom (obavezni, prinudni), ili dobrovoljačkom (plaćenički) sistemu. Takvo kombinovanje popune oružanih snaga (ratne armije) postoji u Švedskoj, Izraelu, Velikoj Britaniji, SAD i nekim drugim zemljama. U SAD, na primer, pored stajaće, *regularne armije*, postoji i *nacionalna garda*, kao vojni elemenat federalnih država i kao rezervna komponenta „*totalnih snaga*“ Sjedinjenih Američkih Država.³

Prilikom usvajanja i primene bilo kojeg od navedenih sistema popune oružanih snaga, pa i milicijskog, ne može da se zaobiđe realna i objektivna procena mogućeg ponašanja oružanih snaga u kriznim situacijama i ratnim uslovima. S tog stanovišta, jedan od najvažnijih uslova za primenu milicijskog sistema, zasnovanog na principu teritorijalne organizovanosti i naoružanosti naroda, jeste postojanje i trajnost političkog opredeljenja i nacionalnog, verskog i drugog jedinstva te društvene zajednice, a to podrazumeva i spremnost svakog segmenta određene vojne organizacije da se bori za odbranu čitave državne teritorije. Iskustvo Jugoslavije sa njenom Teritorijalnom odbranom potvrđuje neprihvatljivost tog sistema u heterogenoj, politički, nacionalno, verski i po drugim osnovama razjedinjenoj društvenoj zajednici.

³ U okviru sagledavanja sistema popune oružanih snaga treba steći barem delimičan uvid u organizaciju i namenu američke nacionalne garde, koja postoji još od 1775. godine, kada je uspostavljena istim zakonom kojim i američka armija (KoV). Tim zakonom, naime, ozvaničene su kopnene snage SAD, koje su sačinjavali regularna armija i *milicija* ili nacionalna garda. Regularna armija stavljena je u nadležnost savezne vlade, a nacionalna garda u nadležnost guvernera federalnih država kao njihov vojni elemenat, ali i kao rezerva kopnenih snaga. (Istovremeno je uspostavljena i ratna mornarica SAD, ali posebnim dekretom.) Od početka, troškove obuke i opremanja jedinica nacionalne garde, (NG), kao komponente rezervnih snaga KoV, a sada i RV (RV nastalo je u okviru KoV i izdvajanjem u poseban vid povuklo je sa sobom i deo jedinica NG) finansira savezna vlada, odnosno Ministarstvo odbrane SAD. Federalne države obezbeđuju smeštaj, lično naoružanje i neka materijalna sredstva.

Nacionalna garda je organizovana na teritorijalnoj osnovi, a njene jedinice, po pravilu (i tradicionalno), popunjavaju se dobrovoljcima, i to kako vojnički sastav, tako i starešinski kadar. Stalni sastav NG sačinjava samo administrativno osoblje i osoblje koje se stara za održavanje sredstava ratne tehnike. Sad je NG glavni elemenat rezervnih snaga KoV i RV SAD (postoji takođe *rezerva* KoV, RV i RM i mornaričke pešadije). U 1989. godini NG KoV bila je organizovana u 10 divizija i brojne druge jedinice, ukupne jačine 465.000, dok je vazduhoplovna NG imala 118.000 ljudi. Pripadnici NG KoV i RV regrutuju se na dobrovoljnoj, ali plaćeničkoj osnovi, uz obavezu da redovno učestvuju u sprovođenju programa obuke koji razrađuje i odobrava Ministarstvo odbrane SAD i da se odazovu na poziv za aktivnu službu u KoV i RV ili za mobilizaciju, koji je u nadležnosti predsednika SAD, kao vrhovnog komandanta oružanih snaga, i američkog kongresa. Za rat u Persijskom zalivu, na primer, bilo je mobilisano više od 230.000 pripadnika nacionalne garde KoV i RV Sjedinjenih Američkih Država.

Dobrovoljački nasuprot regrutnom sistemu

Postoje dve suštinske primedbe na dobrovoljački (plaćenički) sistem popune oružanih snaga u odnosu na regrutni sistem kao njegovu suprotnost: (1) ne obezbeđuje dovoljno široku bazu obučenog ljudstva za ratnu armiju, i (2) odstupa od principa jednake dužnosti i obaveze svakog građanina prema službi u oružanim snagama i odbrani zemlje. Smatra se, takođe, da je profesionalna armija znatno skuplja od armije čiji vojnički sastav sačinjavaju vojni obveznici. Za svaku od tih primedaba postoje valjani razlozi, koji se moraju razmatrati u kontekstu geopolitičkih i geostrategijskih uslova, doktrina i strategija zemalja koje primenjuju dobrovoljački sistem.

Dobrovoljački (plaćenički) sistem popune oružanih snaga i profesionalna armija koja se na njemu zasniva, s uskom bazom obučenog ljudstva u rezervi, ne odgovara zemljama koje razvijaju odbrambenu doktrinu i računaju na dugotrajan rat, tj. čije se doktrine zasnivaju više na ljudskom, nego na tehničkom faktoru. To ne mora da važi i za velike, posebno nuklearne sile. U SAD, na primer, istraživanja koja su prethodila donošenju odluke o ukidanju obavezne vojne službe i prelasku na potpuno dobrovoljačke oružane snage ukazivala su na to da rat koji bi SAD vodile protiv svog glavnog protivnika (SSSR i Varšavski ugovor) verovatno ne bi bio dugotrajan i ne bi zahtevao sprovođenje masovne mobilizacije i stvaranje velike ratne armije, pa ne bi bilo ni potrebe za održavanjem glomaznih rezervnih snaga. Kratkotrajan rat, vođen snažnim i tehnički dobro opremljenim oružanim snagama, shodno tome, isključio bi mogućnost primene principa dužnosti i obaveze svakog sposobnog muškarca da služi vojni rok i učestvuje u odbrani zemlje. Tako su američki politikolozi, ekonomski i vojni analitičari procenili da zahtevima američke doktrine i vojne strategije bolje odgovara profesionalna, nego armija koja se zasniva na vojnoj obavezi.

Ekonomski činilac profesionalizacije oružanih snaga međutim, mnogo je složeniji i kontroverzniji. Neosporno je da vojnik profesionalac mnogo više košta nego vojnik obveznik, a ta razlika se najjasnije vidi u prinadležnostima vojnika. U armijama mnogih zemalja vojnik na odsluženju vojnog roka prima simboličnu naknadu za sredstva lične higijene i slično.

Vojnik profesionalac, međutim, prima platu koja je jednaka ili veća od plate radnika, odnosno službenika iste stručne sprema u građanstvu. U Velikoj Britaniji, na primer, vojnik profesionalac (redov) u 1982. godini imao je platu od 5.048 funti sterlinga godišnje. Uporedo sa godinama službe i napredovanjem u službi (činu), plata mu se povećava, pa je štabni narednik iste godine (za kasnije godine nemamo podataka) imao godišnju platu od 9.030 funti, prema plati kapetana u iznosu od 10.351 ili poručnika od 8.084 funte.

Tabela 3: Vojni profesionalci britanske armije

ČIN	BROJ	GODIŠNJA PLATA (funti sterlinga)	PRIMEDBA
Zastavnik I klase		10.800	Posle 18 godina službe
Zastavnik	11.565	10.257	
Štabni narednik	23.076	9.030	
Narednik	35.403	8.515	
Podnarednik	37.314	7.508	
Kaplar	13.178	6.106	
Vojnik – redov	123.758	5.048	
S V E G A:	268.452		

Izvor: Prema publikaciji „*Statement on the Defence Estimates*“, 1983 – 2, London, 1983.

Međutim, plata je samo jedan od povećanih troškova za vojnika profesionalca. Različiti su, na primer, uslovi smeštaja vojnika – obveznika i vojnika podoficira profesionalca, a u pitanju je zdravstveno i socijalno osiguranje vojnika profesionalca i drugo. Sem toga, vojnici podoficiri profesionalci stiču pravo na ženidbu i porodicu, što nameće potrebu za obezbeđenjem uslova za stanovanje, školovanje dece itd. Od ukupno 268.452 vojnika podoficira – dobrovoljca muškog pola u britanskoj armiji, u 1982. godini, na primer, bilo je oženjeno 140.668, odnosno više od polovine.

Tim prilično uverljivim činjenicama suprotstavljaju se neki važni, ali teže merljivi argumenti, kao što su troškovi regrutovanja, prijema i obuke vojnika; školovanje, zaposlenje i profesionalni razvoj mladih naraštaja; stepen obučenosti vojničkog sastava i njen uticaj na veličinu i borbenu sposobnost oružanih snaga.

Nedovoljno je istražen, a u nekim zemljama i zanemaren, uticaj vojne obaveze na školovanje, socijalni i profesionalni

razvoj mladih naraštaja. Prekid u kontinuitetu školovanja, odlaganje stupanja u brak ili odvajanje od porodice, odlaganje početka ili prekid započetog zaposlenja – sve to ima velike posledice, utoliko veće ukoliko je trajanje vojnog roka duže. Značajno je pitanje i to da li se znanjem i iskustvom stečenim u oružanim snagama tokom služenja vojnog roka kompenzuje gubitak zbog prekida razvojnog kontinuiteta u građanstvu, koji nastaje u doba burnog razvitka i sazrevanja mladih naraštaja.

U zemljama sa profesionalnim armijama, mladići (delom i devojke) opredeljuju se za službu u oružanim snagama obično na početku svoje životne i radne karijere. Ostaju u oružanim snagama određeni broj godina ili čitav radni vek. (U SAD, na primer, 1989. godine prosečno vreme službovanja vojnika podoficira – profesionalaca bilo je 6,5 godina, dok je u Velikoj Britaniji prosečno trajanje službe vojnih profesionalaca znatno duže – oko 15 godina). Oni koji napuštaju oružane snage ranije (posle prvog, drugog ili trećeg ugovornog roka) odlaze u građanstvo i započinju tzv. drugu karijeru, najčešće stručno osposobljeni i materijalno obezbeđeni.

S obzirom na to da je služba vojnika regruta u oružanim snagama znatno kraća nego vojnika podoficira – profesionalaca, to su i godišnje kvote prijema novih vojnika mnogo veće kod regrutnog, nego kod profesionalnog načina popune oružanih snaga. U armijama u kojima je trajanje vojnog roka 12 meseci, u toku jedne godine izvrši se zamena (prijem i otpuštanje) čitave jedne generacije, odnosno čitavog vojničkog sastava, koji obično čini do dve trećine, pa i više ukupnog brojnog stanja tih armija. U SAD, koje imaju profesionalnu armiju, u 1989. godini, kada je brojno stanje oružanih snaga bilo 2,135.000 ljudi, primljeno je 307.000 novih vojnika – dobrovoljaca, ili 16,5 odsto od ukupnog broja vojnika i podoficira. U Velikoj Britaniji, u kojoj je vojni profesionalizam uhodaniji, a ostanak vojnika podoficira – profesionalaca u oružanim snagama mnogo duži, godišnje kvote prijema novih vojnika još su manje. U 1982. godini, na primer, oružane snage Velike Britanije primile su svega 12.370 novih vojnika profesionalaca za popunu armije od 327.600 ljudi. Istina, 1982. godina nije reprezentativna, jer je mali broj primljenih vojnika profesionalaca verovatno odraz i tendencije smanjenja brojnog

stanja oružanih snaga. Prethodnih godina (između 1975. i 1982.), oružane snage Velike Britanije primale su po 35.000–40.000 vojnika profesionalaca godišnje, što je ipak neznatno u odnosu na pretpostavljenu kvotu od oko 220.000 vojnika obveznika, uz trajanje vojnog roka od 12 meseci. Veće godišnje (polugodišnje, tromesečne) kvote prijema novih vojnika uslovljavaju više centara za obuku, nastavnog i pomoćnog kadra. Obuka vojnika regruta, po pravilu, postavljena je na širokoj osnovi i prilično je intenzivna, ali ne i dovoljno stručna.

Tokom odsluženja vojnog roka, vojnik obveznik u relativno kratkom periodu (6, 9, 12 ili više meseci) teško da može uspešno savladati osnovnu vojnu i „višu“ vojnostručnu obuku, da se uvežba u kolektivnom radu u okviru posade nekog složenog sistema oružja i jedinice. Ta vremenska nedovoljnost naročito je uočljiva u tzv. tehničkim rodovima, vidovima i službama. Zbog toga je u mnogim armijama vojni rok u RV i RM duži nego u KoV, što povećava brojno stanje oružanih snaga, uz druge prateće posledice. Vojni profesionalci, nasuprot tome, zbog dužeg ostanka u oružanim snagama mnogo više vremena provode na vojnoj i vojnostručnoj obuci. Oni na taj način postižu viši nivo vojne i vojnostručne obučenosti i bolju osposobljenost u rukovanju sredstvima savremene ratne tehnike, a time doprinose i većoj borbenoj sposobnosti jedinica i oružanih snaga u celini, što je ekonomski nemerljivo. U američkoj vojnoj štampi se potencira značaj vojnog profesionalizma za izuzetan uspeh „Pustinjske oluje“, što se ne mora uzeti bez rezerve. U američkoj armiji vojni profesionalci imaju velike mogućnosti za vojnostručno usavršavanje, napredovanje i dodatno opšte obrazovanje. Stimuliše se sticanje uslova za prijem u oficirske škole i unapređenje u oficirski čin. Tako, prosečno, trećina oficirskog kadra oružanih snaga SAD potiče iz redova vojnih profesionalaca (trećina je iz vojnih akademija, a trećina iz redova rezervnih oficira, koji se školuju kroz programe vojne obuke na univerzitetima). Jednogodišnje školovanje u oficirskim školama (tzv. škole za oficirske pripravnike) mnogo je jeftinije od četvorogodišnjeg školovanja u vojnim akademijama. U zemljama koje imaju profesionalne armije, prema tome, vojnom pozivu se posvećuju vojnici profesionalci, dok su ostali mladići oslobođeni vojnog roka i mogu nesmetano da se posvete redovnom školovanju, zaposlenju i

osnivanju porodice. Prilikom popune oružanih snaga vojnim obveznicima taj kontinuitet se prekida uz krupne posledice ne samo po lični i profesionalni razvoj pojedinca nego i po privredni razvoj zemlje u celini. Profesionalizacija oružanih snaga omogućava izvesno smanjenje brojnog stanja oružanih snaga tako da se njihova borbena sposobnost ne umanjuje. Ona, međutim, sužava bazu obučenog ljudstva za formiranje ratne armije.

*Traženje rešenja kroz mešoviti sistem
popune oružanih snaga*

Mnoge zemlje nastoje da pomire suprotnosti između profesionalne armije i armije koja se popunjava vojnim obveznicima tako što teže da iskoriste pozitivne strane i jednog i drugog sistema, prilagođavajući ih svojim potrebama i uslovima. One teže da obezbede dovoljno široku bazu obučenog ljudstva za formiranje ratnih armija i, istovremeno, visok nivo obučenosti vojničkog sastava, naročito dela koji rukuje složenim sistemima oružja i tehnike. To postižu zadržavanjem institucije vojne obaveze, uz istovremeno angažovanje dobrovoljaca za službu u oružanim snagama na određeno vreme, najčešće dvogodišnji ili trogodišnji rok, s mogućnošću da se taj rok obnovi jedan ili više puta.

Primena mešovitog sistema popune oružanih snaga uslovljena je prvenstveno tehničkim činiocima. Pokušaji nekih zemalja i njihovih oružanih snaga da za tehničke rodove, vidove i službe uvedu duži vojni rok nisu dali zadovoljavajuće rezultate. Istraživanja koja su sprovedena u oružanim snagama nekih zemalja (Italija, Francuska) pokazala su da ni vojni rok od 24 meseca ne obezbeđuje dovoljno vremena za vojno i vojnostručno osposobljavanje vojnika i (naročito) za spoj čoveka i tehnike koji obezbeđuje neprekidnu borbenu gotovost oruđa, jedinice i oružanih snaga u celini. Upravo taj spoj: sredstvo savremene ratne tehnike – čovek osposobljen da ga efikasno upotrebi u svakom trenutku, zahtevao je primenu mešovitog sistema popune oružanih snaga.

Armije gotovo svih zemalja (sem profesionalne) primenjuju izvesne oblike mešovitog sistema popune vojničkih sastava. U Evropi taj sistem je najrazvijeniji u Francuskoj,

Nemačkoj, Holandiji, Belgiji, Norveškoj, Danskoj, Italiji, Švedskoj, Austriji i Finskoj. U oružanim snagama tih zemalja prosečno jednu trećinu vojničkog sastava čine vojnici po ugovoru, a dve trećine vojnici na odsluženju vojnog roka.

Različiti su načini angažovanja vojnika za službu u oružanim snagama po ugovoru, a najčešći je – iz redova vojnika na odsluženju vojnog roka. Dva – tri meseca pre isteka vojnog roka, u oružanim snagama nekih zemalja (Italija, Nemačka) sprovodi se opsežna kampanja među vojnicima raznih specijalnosti za ostanak u službi i potpisivanje ugovora. Ako to ne daje zadovoljavajuće rezultate, pribegava se i prijemu iz građanstva. Primaju se oni koji su već odslužili vojni rok ili bez iskustva u vojnoj službi, ali uvek uz nastojanje da se uskladi prethodna školska sprema i stručna kvalifikacija s konkretnom vojnom specijalnošću za koju se popuna traži. S obzirom na to da se za broj vojnika po ugovoru smanjuju godišnje kvote prijema novih regruta, to se umanjuje potreba da svi mladići pristigli za vojnu službu budu pozvani na odsluženje vojnog roka. Tako jedan broj vojnih obveznika (u nekim zemljama manji, u drugim veći) i ne biva pozvan na odsluženje vojnog roka. (U Fancuskoj, na primer, godišnje pristiže za vojnu službu oko 550.000 mladića, a na odsluženje vojnog roka poziva se prosečno 50 odsto od tog broja. Slično je u Italiji i Nemačkoj, dok je u Belgiji i Danskoj procenat onih koji ne služe vojni rok znatno veći.) Da bi što veći broj vojnih obveznika ipak bio obuhvaćen služenjem vojnog roka i time se stvorila šira baza obučenog ljudstva za ratne armije, neke zemlje pribegavaju primeni kratkotrajnog vojnog roka, s tim što se vojna obaveza nastavlja služenjem i obukom u rezervi. Na primer, u Austriji vojni rok traje svega šest meseci (za neke specijalnosti osam ili devet), ali vojni obveznici nastavljaju službu u rezervi uz obavezu da u roku od 15 godina učestvuju na vojnoj obuci u trajanju od 60 dana. Na taj način Austrija, pored relativno malobrojne operativne armije, održava dobro organizovane i obučene rezervne snage od oko 80.000 ljudi. Slično rešenje ima i Danska, ali oružane snage Danske, zemlje od pet miliona stanovnika, pored regularne armije (31.500 ljudi, od toga 11.500 vojnika obveznika) i rezerve (52.500), imaju još jednu komponentu – tzv. *domovinsku stražu* (Home Guard), koja potiče iz danskog pokreta

otpora u vreme drugog svetskog rata i ima izrazito odbrambenu ulogu. Služba u domovinskoj straži je dobrovoljna, ali se uračunava u ispunjavanje vojne obaveze.

OPŠTE TENDENCIJE

U vezi s jačinom, strukturom i načinom popune oružanih snaga Evrope i Severne Amerike, u sadašnjim uslovima, ispoljavaju se sledeće osnovne tendencije:

1. *Smanjenje brojnog stanja operativnih armija.* Nekoliko zemalja Evrope i Severne Amerike zaplaniralo je da do 1995. godine značajno smanji svoje oružane snage, posebno deo koji čine regularne ili operativne armije. To je rezultat Ugovora o konvencionalnim snagama u Evropi, ali i unilateralno donesenih odluka pojedinih država. Tako, na primer, SAD planiraju da do 1995. godine smanje svoje oružane snage za 25 odsto, tj. sa 2.100.000 u 1990. na 1.600.000 ljudi u 1995. godini. Ruski predsednik Jeljcin najavio je smanjenje vojnih snaga Zajednice Nezavisnih Država u ovoj i sledećoj godini za 700.000 ljudi, a značajna smanjenja planiraju Nemačka, Italija i neke druge evropske zemlje (tabela 4).

Tabela 4: Predviđena smanjenja oružanih snaga nekih zemalja Evrope i Severne Amerike

Z E M L J A	O R U Ž A N E S N A G E		SMANJENJE
	Stanje u 1990. godini	Stanje u 1995. godini (predviđeno)	
ITALIJA	390.000 ¹	278.000	112.000
FRANCUSKA	460.000 ²	425.000	35.000
NEMAČKA	675.000 ³	370.000	305.000
ŠPANIJA	275.000	180.000	95.000
TURSKA	645.000	580.000 ⁴	65.000
VEL. BRITANIJA	300.000	243.000	57.000
ČEŠKO-SLOVAČKA	175.000	140.000	35.000
POLJSKA	305.000	285.000	20.000
RUMUNIJA	200.000	160.000	40.000
SAD	2.100.000	1.550.000	550.000
S. SAVEZ/ZND	3.700.000	3.000.000	700.000 ⁵

¹ Bez karabinjera (kojih ima 110.000).

² Plus 90.000 žandarmerije, čije je povećanje predviđeno.

³ Uključujući i snage bivše DR Nemačke od 180.000 ljudi.

⁴ Ukoliko pređe na profesionalnu armiju (u razmatranju), smanjenje će biti veće.

⁵ Ukoliko svaka država ZND formira svoju armiju, može da dođe i do povećanja ukupnog brojnog stanja oružanih snaga na teritoriji bivšeg Sovjetskog Saveza. Najavljuje se da bi buduća ruska armija mogla da bude jačine od oko 1.500.000 ljudi, i to profesionalaca.

Iste tendencije se ne ispoljavaju u svim područjima savremenog sveta. U regionu Bliskog i Srednjeg istoka i gotovo u celokupnoj Aziji one su suprotnog smera. Većina zemalja tih regiona povećava vojne izdatke i jača svoje oružane snage.

2. *Smanjenje trajanja vojnog roka.* Ostvaruje se pod uticajem dva osnovna činioca: (1) smanjenja brojnog stanja oružanih snaga, odnosno operativnih armija, i (2) sve šire primene mešovitog sistema popune oružanih snaga, tj. delimične profesionalizacije oružanih snaga u mnogim zemljama.

Smanjenje trajanja vojnog roka nije nova pojava. U većini zemalja vojni rok je bio duži u prvim, nego u kasnijim posleratnim godinama. Međutim, tokom osamdesetih godina, taj opadajući trend je bio naglašeniji nego ranije, a postoje vidni pokazatelji da će se on nastaviti i u narednom periodu (tabela 5).

Tabela 5: Pregled skraćivanja vojnog roka u nekim evropskim zemljama

ZEMLJA	VOJNI ROK (MESECI)	
	1980.	1990.
BUGARSKA	24-36	18
ČEŠKO-SLOVAČKA	24-36	18
FRANCUSKA	12	9
GRČKA	24-32	15-21
HOLANDIJA	14-17	12
ITALIJA	12-18	12
MAĐARSKA	12-18	12
NEMAČKA (SRN)	15	12
POLJSKA	24	12
PORTUGAL	16-24	15-18 ¹
RUMUNIJA	16-24	12-18
S. SAVEZ	24-36	24 ²
ŠPANIJA	15	12 ³
TURSKA	20	18 ¹
JUGOSLAVIJA	15-18	12

¹ U razmatranju je ukidanje obaveznog vojnog roka i prelazak na potpuno dobrovoljačku plaćeničku armiju.

² Predviđeno smanjenje vojnog roka na 18 meseci već u 1992. godini.

³ Predviđeno dalje smanjenje na devet meseci.

3. *Dalja profesionalizacija oružanih snaga.* Dalja (i povećana) profesionalizacija oružanih snaga (u Evropi i izvan nje) ogleda se kroz: (1) povećanje broja zemalja koje napuštaju obaveznu vojnu službu i prelaze na dobrovoljni ili plaćenički sistem popune oružanih snaga: (2) dalje afirmisanje mešovitog

sistema popune oružanih snaga i povećanje broja vojnika po ugovoru u odnosu na broj vojnika obveznika; i (3) povećano zapošljavanje građanskih lica na službi u oružanim snagama, kojima se poveravaju raznovrsne pomoćne, administrativne i vojnotehničke dužnosti. Na dalju profesionalizaciju utiče i nastavljanje tehničke modernizacije oružanih snaga, naročito industrijski razvijenih, ali i drugih zemalja. (Vojno rukovodstvo Italije, na primer, iako planira smanjenje svoje armije za 112.000 ljudi, razradilo je programe modernizacije sva tri vida oružanih snaga, koji zahtevaju dodatna ulaganja od oko 40.000 milijardi lira ili 33 milijarde dolara u narednih deset godina.) Kroz proces profesionalizacije oružanih snaga (potpune ili delimične) uspostavlja se određena uzajamna veza između stručnosti u građanstvu i vojnih specijalnosti u oružanim snagama. To spajanje omogućava (ako ne i uslovljava) tehnološki razvoj vojne i opšte tehnike, odnosno praksu da se znanja i iskustva stečena u građanstvu prenose u oružane snage, i obrnuto.

4. *Jačanje rezervnih komponenata.* I u savremenim vojnim kretanjima potvrđuju se neki davno usvojeni principi: da se smanjenje mirnodopskih armija kompenzira intenziviranjem priprema za formiranje ratnih armija. Te pripreme obuhvataju, pre svega, usavršavanje mobilizacijskog sistema i jačanje ili borbenu osposobljavanje rezervnih snaga.

Posebne napore na usavršavanju sistema mobilizacije i borbenog osposobljavanja rezervnih snaga, u sadašnjim uslovima, ulažu SAD, Nemačka, Velika Britanija, Francuska, Italija i neke druge zemlje članice NATO. One svoje rezervne snage razvrstavaju u određene kategorije, određuju im stepen borbene osposobljenosti, namenu i zadatke. Pri tome, prioritet u obuci, opremanju i organizovanju daju onom delu rezervnih snaga koji je predviđen za popunu operativne armije u slučaju vanrednog ili ratnog stanja. U SAD, na primer, to je nacionalna garda, čije se jedinice, u suštini, ne razlikuju od jedinica nižih kategorija („B“ ili „C“) operativnih armija nekih drugih zemalja. Drugu kategoriju čine brojnije, ali na nižem stepenu borbene osposobljenosti jedinice, namenjene za popunu ratnih armija. U njihovom razvoju, u sadašnjim uslovima, veći značaj

se pridaje osposobljavanju za brzo uključivanje u ratne armije nego njihovoj masovnosti. U nekim zemljama predviđaju se i organizuju rezervne komponente, namenjene posebno za odbranu teritorije. U Velikoj Britaniji, na primer, to je tzv. teritorijalna armija, a u Danskoj domovinska straža.

Operativne armije i rezervne snage u savremenim uslovima, čine međusobno neodvojive komponente. One se moraju posmatrati kao jedinstvene oružane snage jedne zemlje, naročito sa stanovišta njihove popune kako u mirnodopskom periodu, tako i u vanrednim ili ratnim uslovima, a pravilan izbor sistema popune oružanih snaga i načina na koji se on sprovodi ima veliki politički, socijalni, ekonomski i vojni značaj.